

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Η ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΤΩΝ ΠΑΓΑΣΩΝ

ΑΝΤΙ ἄρθρου ἢ σκαλαθύρματος ἀποστέλλω ἐφέτος εἰς τὸ ἀγαπητὸν « Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον » πιστοτάτην φωτογραφίαν τῆς μετὰ δυσχιλιετῆ ἐνταφιασμὸν ὑπὸ τὴν γῆν ἐπανιδούσης τὸ φῶς τῆς ἡμέρας μαρμαρίνης Ἀφροδίτης τῶν Παγασῶν, τῆς καὶ Πασικράτας ὀνομασθείσης, ἢ βαπτισθείσης ὑπὸ τῶν ἀρχαιολογούντων. Ἡ φωτογραφία δὲ αὕτη μοι ἐστάλη ὡς μαρτυριάτικον ἐνθύμημα, διότι εἶχον παραστῆ κατὰ τε τὴν ἀνακάλυψίν της, τὴν ἀπόπλυσιν ἐκ τῶν πετρωθέντων ἐπ' αὐτῆς χωμάτων καὶ τὴν βάπτισίν της ὡς Πασικράτας. Συνοδεύω δὲ τὴν ἀποστελλομένην φωτογραφίαν τῆς μετὰ τὸ ἐξῆς σημειώματά μου, ἀποσπασθὲν ἐξ ἀνεκδότου μελέτης μου ἢ περιγραφῆς τοῦ ἱεροῦ τῆς Πασικράτας Ἀφροδίτης.

Τὸ ἐπίθετον τοῦτο τῆς φιλομειδοῦς θεᾶς εἶνε μὲν ἄθησαυριστον ἔτι εἰς τὰ ἐν χρήσει τῶν πολλῶν ἑλληνικά λεξικά, δὲν εἶνε ὅμως νέον. Ἀνεγνώσθη κεχαραγμένον ἐπὶ ἐνυπογράφου στήλης εὐρεθείσης ἐγγύτατα τῆς ἀποκαλυφθείσης εἰς τὰς ἐν Παγασαῖς ἀνασκαφᾶς θαυμασίας γυναικείας κεφαλῆς, ἐφαμίλλου πρὸς τὴν κεφαλὴν τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου κατὰ τε τὸ σχετικὸν κάλλος καὶ τὸ δυσπερίγραπτον ἐλαφρὸν καὶ ἅμα σοβαρὸν, ἂν ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ, μειδιάμα τῆς « ποικιλοθρόνου » θεᾶς τῶν ἐρώτων. Εἶνε δὲ ἐκ τῶν μᾶλλον εὐαρμόστων καὶ κτυπητῶν ἐπιθέτων της, ὑποδηλοῦν ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι σημαίνει τὴν κρατοῦσαν ἐν πᾶσι, ἢ ἐπικρατοῦσαν πασῶν ἢ πάντων. Οἱ ἐτυμολόγοι καὶ γραμματισταὶ δύναται νὰ ἐτυμολογήσωσι καὶ ἄλλως τὴν σύνθεσιν τοῦ νέου τούτου ἐπιθέτου της· δι' ἡμᾶς ὅμως, τοὺς πολλούς, τὸ ἐκ δύο λέξεων συντεθὲν ἐπίθετον ἐκφράζει τοιαύτην περίπου ἔννοιαν.

Ζήτημα ἀρχαιολογικὸν μᾶλλον θά ἦτο, ἂν ἡ ἀνευρεθεῖσα κε-

φαλή ἀνήκει εἰς ἄγαλμα Ἀφροδίτης καὶ ἂν αὕτη ἐκαλεῖτο Πασικράτα, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἐγγὺς ἀνευρεθεῖσα ἐνεπίγραφος στήλη. Ὁ ἐποπτεύσας ἐπὶ τῶν ἀνασκαφῶν τῶν Παγασῶν πολυμαθὴς

Η ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΤΩΝ ΠΑΓΑΣΩΝ

φίλος μου ἀρχαιολόγος κ. Ἀρθανιτόπουλος, βασιζόμενος καὶ εἰς ἄλλα διδόμενα, μάλιστα δὲ τὴν ἐκεῖ που ἀνεύρεσιν διακοσίων ὡς ἐγγιστα πηλίνων ἀγαλματίων, ὁμοίων περίπου πρὸς τὰ τῶν Ταναγραίων κορῶν, ἅτινα θεωρεῖ ἀναθήματα, συμπεραίνει ὅτι

τ' ἀνακαλυφθέντα εἰς τὸν χῶρον ἐκείνον ἐρείπια ἀνήκουν εἰς ἱερὸν καὶ διῆ τῆς Ἀφροδίτης, εἰς ἣν ἀπέδιδον τὸ ἐπίθετον τῆς Πασικράτας.

Παραθέτω ἐνταῦθα τὴν πιστὴν φωτογραφίαν τῆς θαυμασίας κεφαλῆς, ὡς ἀνεφάνη μετὰ τὴν ἀπόπλυσιν καὶ ἐκκαθάρισίν της. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀνευρέσεώς της, εὐρισκόμενος ἐν Βόλῳ καὶ πλειστάκις ἐπισκεφθεὶς μετὰ τοῦ φίλου μου ἀρχαιολόγου κ. Ἀρθανιτοπούλου τὰς ἀνασκαπτομένας Παγασάς, παρέστην εἰς τὴν ἐκ τῶν ἐρειπίων ἐκταφὴν τῆς θαυμασίας ταύτης κεφαλῆς καὶ παρηκολούθησα τὴν ἐν τῷ Μουσεῖῳ πολυήμερον ἐργασίαν τοῦ ἐπίτηδες ἀποσταλέντος κ. Ο. Ρουσοπούλου πρὸς ἀπόπλυσιν αὐτῆς καὶ ἀπόξεσιν τῶν ἀπολιθωθέντων ἐπ' αὐτῆς χωμάτων.

Ἡ κεφαλὴ εἶχεν ἀνευρεθῆ εἰς βάθος ἑνὸς περίπου μέτρου ἐγγὺς σειρᾶς ἀνωμάλως κατακειμένων ἀρχαίων τάφων καὶ συντριμμάτων κίωνων καὶ στηλῶν, ὧν τινες ἔφερον τὸ ὄνομα **Πασικράτα**.

Μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν καὶ τῶν ἐνεπιγράφων τούτων στηλῶν δὲν ἔμενεν ἀμφιβολία εἰς τὸν πεπειραμένον ἀρχαιολόγον ἔφορον ὅτι τὸ μέρος, ἐν ᾧ εὐρέθη, ἀπετέλει μέρος τοῦ ἱεροῦ τῆς Πασικράτας Ἀφροδίτης. Διότι τινὲς τῶν ἐπιγραφῶν ἀνέφερον καὶ ὀνόματα ἱερειῶν της καὶ εὐχομένων, οἷον : «Θεανὼ ἱερατεύσασα **Πασικράτα** — Φιλοτέρα εὐχομένη Πασικράτα. — Πρωτᾶς Πασικράτα εὐχῆν — Ἰππόλυτος Πασικράτα ὑπὲρ τῶν θυγατέρων» κλπ.

Ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ κεφαλὴ τῆς Ἀφροδίτης τῶν Παγασῶν ἐνθυμίζει τὴν τῆς ἐν τῷ Λούβρῳ Ἀφροδίτης τῆς Μήλου, ἀλλ' ὡς ἔγραφον τότε πρὸς φιλαρχαῖον φίλον : «Ἡ Ἀφροδίτη αὕτη, παρ' ὄλην τὴν ὁμοιότητά της πρὸς τὴν ἐν τῷ Λούβρῳ Ἀφροδίτην, ἀσφαλῶς δὲν εἶναι ἀντίγραφον ἐκείνης, λόγῳ τῆς εἰκαζομένης συνθέσεως τοῦ μήπω ἀνευρεθέντος κορμοῦ τοῦ ἀγάλματός της· πρόδηλον δὲ τοῦτο ἐκ σημείων τινῶν, οἷον τῆς μετὰ τὸν τράχηλον (ἐκεῖ ὅπου ἀπεκόπη ἀπὸ τοῦ λοιποῦ κορμοῦ) φαινομένης πτυχῆς πέπλου ἢ χιτῶνος, ὅστις πιθανὸν ἦπλοῦτο ἐπὶ τοῦ λοιποῦ σώματος, τοῦθ' ὅπερ δὲν παρατηρεῖται εἰς τὸ γυμνὸν ἀγαλμα αὐτῆς ἐν τῷ Λούβρῳ. Ἴσως δὲ ἡ κατὰ τὸ λοιπὸν σῶμα εἰκαζομένη παραλλαγὴ τῆς παραστάσεώς του καθιστᾷ τὸ εὐρημα τῶν Παγασῶν πολυτιμότερον ἄπλου ἀντιτύπου τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου, καίτοι ἐκ τῆς ὁμοιότητος τοῦ ἀρρήτου μειδιάματος εἰς τὰ χεῖλη ἀμφοτέρων τῶν κεφαλῶν καὶ τοῦ κυκνείου λαιμοῦ αὐτῶν, ἠδύνατό τις νὰ συμπεράνη ὅτι ὁ αὐτὸς τεχνίτης ἔγλυψεν ἀμφοτέρας ἢ ὅτι ἐκ τοῦ αὐτοῦ γλυπτικοῦ ἐργαστηρίου ἀπεστάλησαν ἐκεῖ.

Πλησίον τῆς ὥραιας ἐκείνης κεφαλῆς ἀνευρέθησαν σωροὶ διακοσίων περίπου πηλίνων ἀγαλματίων, πιθανῶς ἀναθημάτων πρὸς τὴν λατρευομένην θεάν. Ἡ ἀνεύρεσις δὲ τοσοῦτων ὥραιων ἀγαλματίων ἐν τῇ αὐτῇ θέσει μοὶ εἶχεν ἐνθυμίσει ἄλλας ἐν Κερ-

κύρα ἀνασκαφὰς ἐν τῇ θέσει Κανόνι καὶ παρὰ τὴν παραλίαν τῆς γραφικῆς λίμνης Χαλκιοπούλου. Καὶ εἰς τὰς ἀνασκαφὰς ἐκεῖνας τὰς διενεργηθείσας δαπάναις καὶ ἐπιβλέψει τοῦ φιλαργαίου φίλου μου μακαρίτου Καραπάνου, εἶχον παραστῆ μετ' αὐτοῦ, ἐλπίζων ὅτι, ἐπεκτεινομένων αὐτῶν, δ' ἀνεκαλύπτοντο καὶ ἐρείπια ἱερῶν ἢ κτιρίων τῆς παρὰ τὸν ἐγγὺς λόφον τῆς Ἀναλήψεως ἀρχαιοτάτης πρωτευούσης τῶν Φαιάκων. Ἄλλ' ἐκ τῆς πληθύος τῶν ἀγαλματίων ἐκείνων, ὧν πλεῖστα ἦσαν ἡμιτελῆ, συνεπέρανον οἱ ἀρχαιολογοῦντες ὅτι ταῦτα ἀνήκον μᾶλλον εἰς ἐργαστήριον πηλίνων ἀγαλματίων καὶ πλαγγόνων.

Αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν περὶ τὰς Παγασὰς καὶ τὴν Δημητριάδα χώρων, ἐν οἷς εὐρίσκονται τοιαῦτα, ὡς ἡ κεφαλὴ τῆς Ἀφροδίτης, ἀγάλματα καὶ ἑκατοντάδες ἐπιπιγράφων στηλῶν, ἐν αἷς καὶ αἱ περιώνυμοι καταστάσαι ἔγχρωμοι αἱ κοσμοῦσαι σήμερον τὸ ἐν Βόλῳ Μουσεῖον, δὲν ἐπερατώθησαν ἔτι, διακοπεῖσαι κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν δύο πολέμων. Ἄλλ' ἐκ τῶν μέχρι σήμερον εὐρημάτων δύναται τις νὰ ὑπολογίσῃ ὅποιον ἀρχαιολογικὸν πλοῦτον κρύπτει ἡ ἀνασκαπτομένη μεγάλη καὶ πολυανθρωποτάτη ἐκεῖνη πόλις, ἡ κατὰ τὸν Λίβιον, *Válida et ad omnia opportuna.*

ΤΙΜΟΛ. ΑΜΠΕΛΑΣ

Δύο λιποθυμῖαι

№ 1. — Ἐνα καπέλλο νουβωτὲ τοῦ ἀνδρούλη της ζηταί.

Αὐτὸς λέει : ὄχι. Καὶ αὐτὴ — ὦϊμέ! — λιγοθυμῖαι.